

Poděkování těm, kteří se nesklonili

V Hlavním sále Valdštejnského paláce, kde sídlí Senát České republiky, byly dne 16. ledna 2024 předány Ceny Václava Bendy za rok 2023. Pamětní medaile, které Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR) uděluje již patnáct let, převzalo symbolicky patnáct osobností, které bojovaly za svobodu, demokracii a lidská práva nebo zásadním způsobem přispěly k poznání novodobé československé historie.

„Cena Václava Bendy je důstojnou formou poděkování těm, kteří se před totalitou nesklonili. Odbava všech oceňovaných by nám měla být mementem, připomínkou, že svoboda a demokracie nejsou samozřejmostí, že je potřeba se o ně neustále starat a nedopustit, aby je ohrožovali nejrůznější populisté a extremisté,“ uvedl v úvodním projevu 1. místopředseda Senátu Jiří Drahoš, jenž společně s místopředsedou Senátu Jiřím Oberfalzerem převzal nad akcí záštitu.

Letošní předávání cen přineslo hned několik novinek. Nejviditelnější z nich byla nová podoba medaile, jejímž centrálním motivem je logo ÚSTR, které doplňují nápisy „Cena Václava Bendy“ a „Ústav pro studium totalitních režimů“. Současná podoba

je už čtvrtou verzí ocenění, které ústav uděluje již od roku 2009. Zrušeny byly také kategorie, do nichž byli posledních osm let ocenění řazeni.

Patnáct laureátů, jejichž medailonky najdete na dalších stránkách, navrhla komise ve složení Milan Hlaváčka (historik), Stanislav Balík (děkan a bývalý ústavní soudce), Daniel Kroupa (filosof a někdejší disident), Alena Šimánková (archivářka), Jan Kalous (historik), Pavel Kugler (historik), Petr Hlaváček (ředitel Odboru výzkumu a vzdělávání ÚSTR) a Kamil Nedvědický (1. náměstek ředitele ÚSTR). Jejich návrh nakonec schválil ředitel ÚSTR Ladislav Kudrna.

Tři osobnosti obdržely Cenu Václava Bendy in memoriam, jmenovitě politolog a profesor Josef Kalvoda, dále někdejší čtyřhvězdičkový generál

a pozdější exilový politik Lev Prchala a konečně sociolog, politik a bývalý disident Rudolf Battěk.

Významné zastoupení měli tentokrát chartisté a hned čtyři z nich – Marta Kubišová, Václav Malý, Jan Litomiský a Stanislav Devátý – přitom v minulosti tuto iniciativu zastupovali jako mluvčí. Chartu 77 navíc podepsali i další ocenění, Miroslav Kamil Černý, Miroslav Lehký, Jáchym Topol nebo již zmíněný Rudolf Battěk. Většina z uvedených navíc působila i v dalších protirežimních uskupeních, za což byli komunistickým režimem také pronásledováni. Lze je tak shrnout pod zastřešující označení disidenti.

Chartou 77 se ve své práci zabíral i historik Vilém Prečan, jenž byl stejně jako Jan Stříbrný oceněn za svůj mimořádný přínos k reflexi moderních dějin. Ve své práci neustává ani právník Lubomír Müller, jenž bojuje za nápravu krivd způsobených totalitní justicí.

Medaili dále získali rusko-český intelektuál a odpůrce putinismu Alexej Kelin a také někdejší účastnice tře-

tího odboje a politická vězeňkyně Libuše Musilová, která i v 97 letech neustále pracuje na tom, aby se nejen na represe za minulého režimu nezapomnělo. „Nic není zadarmo, ani svoboda, ani ta křehká demokracie, kterou máme. Pořád to připomínat je dobře,“ uvedla k tomu během slavnostního večera.

Jakub Šafránek, Martin Vacek

Foto: Marta Myšková, archiv

Laureáti Cen Václava Bendy za rok 2023

Libuše Musilová (nar. 1926)

Narodila se do poměrně dobře situované rodiny, která v ní pěstovala úctu k demokratickým hodnotám. Po válce začala studovat práva na Univerzitě Karlově. Únorový převrat v roce 1948 pro ni znamenal zlom, neboť se zapojila do činnosti protistátní skupiny Šerík kamaráda Borise Kovaříčka. Skupina ale byla prozrazena, její členové zatčeni, vyslýcháni a později souzeni a někteří popraveni. Musilová nakonec byla vězněna na den přesně čtyři roky. Po propuštění se živila jako jeřábnice, svačinářka či uklízečka. V roce 1968 byla rehabilitována, aktivně se zapojila do vzniku sdružení bývalých politických vězňů K 231, ale následné události veškeré úsilí o napravení křivd zase na dlouho zhatily. Po roce 1989 se aktivně zapojila do činnosti Konfederace politických vězňů, působí v její příbramské pobočce a má zásluhu i na zřízení Muzea 3. odboje v Příbrami.

Vilém Prečan (nar. 1933)

Jako vystudovaný historik se specializoval na dějiny Komunistické strany Československa (KSČ). Vydával edice dokumentů k českému a slovenskému politickému vývoji ve čtyřicátých letech, ve kterých se snažil oprostit od ideologických dogmat, což mu vyneslo zákaz publikování. V roce 1968 měl zásadní podíl na vydání sborníku dokumentů *Sedm pražských dnů 21. až 27. srpna 1968*. V roce 1970 byl propuštěn z Akademie věd, vyloučen z KSČ a trestně stíhán. Následně pracoval v různých dělnických profesích. V roce 1976 emigroval do SRN, kde se vrátil k profesi historika, spolupracoval s českými exulanty, spoluzaložil a vedl Československé dokumentační středisko nezávislé literatury v Scheinfeldu, jež shromažďovalo fondy samizdatové literatury, osobností a institucí kulturního i společenského života v exilu. Po návratu do Československa stál u založení Ústavu pro soudobé dějiny.

Marta Kubišová (nar. 1942)

Už od dětství byla hudebně velmi nadaná a v polovině šedesátých

let se stala hvězdou pop-music. Vydávala jednu desku za druhou, reprezentovala Československo na nejruznějších pěveckých soutěžích po světě, sbírala ceny a doma několikrát vyhrála Zlatého slavíka. Skvělou pěveckou kariéru jí de facto ukončila sovětská okupace v roce 1968; její píseň *Modlitba pro Martu* se totiž stala symbolem národního odporu proti okupaci. Od února 1970 měla zakázané vystupování, od června nesměla už ani nahrávat. Záminkou k tomu se staly podvržené pornografické snímky. Až do roku 1974 nemohla sehnat práci, poté působila v občanských zaměstnáních. Podepsala Chartu 77 a v letech 1977 a 1978 byla její mluvčí. K veřejnému zpívání se mohla vrátit až v listopadu 1989, kdy se stala i díky *Modlitbě pro Martu* jednou z výrazných tváří sametové revoluce.

Alexej Kelin (nar. 1942)

Narodil se za války v rodině ruského emigranta. Vystudoval ČVUT a pracoval ve Výzkumném ústavu telekomunikací. Po sovětské okupaci v roce 1968 emigroval s bratrem do západního Německa, ale kvůli rodičům se vrátil a od té doby žil pod dohledem Státní bezpečnosti. Přesto pomáhal především s pašováním nezávislých tiskovin do tehdejšího Sovětského svazu. Po roce 1989 se angažoval v otázkách národnostních menšin. Stál rovněž v čele sdružení Ruská tradice v Praze, které pečuje o dědictví ruské meziválečné emigrace, a od roku 2018 je atamanem Vševelikého vojska donského v zahraničí. Jako představitel ruské menšiny v České republice soustavně kritizuje Putinův režim v Rusku a připomíná ruské svobodomyšlné a demokratické tradice. Je mj. spoluautorem knihy *Dějiny Ruska 20. století*.

Jan Litomiský (nar. 1943)

Pochází z rodiny zemědělců postižených v 50. letech 20. století konfiskací majetku a v zemědělství pak sám i působil. Podepsal Chartu 77 a ve svém domě ve Vyskytné pořádá teologické semináře a poskytoval útočiště rodinám politických vězňů.

V roce 1981 byl zatčen a obviněn z podvracení republiky. Odseděl si tři roky vězení, propuštěn byl v únoru 1984 a následující dva roky žil v tzv. ochranném dohledu. Poté se přestěhoval z Vyskytné do Prahy a zapojil se do práce v disentu. V roce 1987 se stal mluvčím Charty 77, angažoval se v Hnutí za občanskou svobodu a v evangelické církvi. Po listopadu 1989 byl aktivní v Občanském fóru v Pelhřimově, kde byl zvolen starostou a posléze se stal poslancem České národní rady. V letech 2006–2010 působil jako Vládní zmocněnec pro lidská práva. Za své občanské i lidské postoje získal v roce 2002 od prezidenta republiky medaili Za zásluhy.

Miroslav Lehký (nar. 1947)

Jeho otec byl vězněn nacisty a pronásledován komunisty. Okupaci v roce 1968 zažil jako voják základní služby, poté studoval teologii, ale studia kvůli perzekuci ze strany komunistických úřadů nedokončil. Profesně se stal kybernetikem a programátorem. Během normalizace byl ve spojení s disentem, podepsal Chartu 77 a v 80. letech se významně podílel na aktivitách podzemní univerzity v Bratislavě. V jeho bytě se konaly bytové semináře, pomáhal také při vydávání samizdatu. Po listopadu 1989 se intenzivně věnoval vyrovnávání se s komunistickou totalitní minulostí. Byl tajemníkem Čs. helsinského výboru, pracoval v Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, působil v Ústavu paměti národa v Bratislavě a také v Ústavu pro studium totalitních režimů. Aktivně podpořil vznik Platformy evropské paměti a svědomí.

Jan Stříbrný (nar. 1950)

Narodil se v křesťanský založené rodině rolníka, která zažila nátlak a pronásledování režimu vůči soukromě hospodařícím zemědělcům. Vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy a později tajné studium teologie. Svůj profesní život zasvětil zkoumání historie druhého odboje se zaměřením na domácí demokratický odboj, perzekuci Židů a postavení církvi v letech 1939–1989.

Libuše Musilová

Vilém Prečan

Marta Kubišová

Alexej Keln

Jan Litomiský

Miroslav Lehký

Jan Stříbrný

Miroslav Kamil Černý

Václav Malý

Je autorem a spoluautorem řady odborných publikací na tato témata. Pracoval v Ústředí Českého svazu protifašistických bojovníků, Historickém ústavu Armády ČR, České křesťanské akademii či v Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Zásadní podíl má na loňském vydání monumentálního biografického slovníku *Mučedníci a oběti pro Krista*, v němž jsou shromážděny životopisy mučedníků a obětí z řad katolické církve, kněží, řeholníků a řeholnic i laiků, kteří v období obou totalit obětovali svůj život a násilně zahynuli.

Miroslav Kamil Černý (nar. 1950)

Do opozice vůči komunistickému režimu se postavil už v roce 1969 v rámci protestů proti okupaci Československa. Podepsal Chartu 77 a v osmdesátých letech se angažoval v různých opozičních skupinách, jako bylo Hnutí za občanskou společnost, Mírový klub Johna Lennona, Nezávislé mírové sdružení nebo Společnost za veselejší současnost. Aktivně se zapojil i do podpisové akce Několik vět, kterou dále šířil. Na oslavách 1. máje v Praze v roce 1989 roztáhl před tribunou s komunistickými pohlaváry transparent s nápisem Svobodu politickým vězňům. Během roku 1989 ho jako účastníka demonstrací a pietních vzpomínek zadrželi celkem šestkrát. Po sametové revoluci se aktivně podílel na snaze vypořádat se s komunistickým režimem v trestněprávní rovině.

Václav Malý (nar. 1950)

Vystudoval cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Litoměřicích a v červnu 1976 byl vysvěcen na kněze. V roce 1977 podepsal Chartu

77 a o rok později byl jedním ze 17 zakladatelů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). V lednu 1979 byl zbaven státního souhlasu a přes půl roku bez obvinění a soudu vězněn. V 80. letech pracoval v dělnických profesích, zároveň však tajně působil jako kněz a podílel se na tvorbě katolického samizdatu. Pro rok 1981 byl zvolen mluvčím Charty 77, od roku 1988 byl členem Československého helsinského výboru. V průběhu sametové revoluce byl mluvčím Občanského fóra. V 90. letech působil jako kněz v Praze a 3. prosince 1996 jej papež jmenoval titulárním biskupem marcelliánským a pomocným biskupem pražským. Vysvěcen byl 11. ledna 1997. Jeho biskupské heslo zní Pokora a pravda.

Stanislav Devátý (nar. 1952)

V roce 1985 podepsal Chartu 77 a stal se členem Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Následně přišel o práci počítačového technika a z politických důvodů byl opakovaně vězněn, například za položení trnové koruny na hrob Jana Palacha ve Všetatech 21. ledna 1989, kdy byl tento hřbitov doslova v obležení tehdejší Veřejné i Státní bezpečnosti. V letech 1988 až 1989 byl mluvčím Charty 77, spoluzakládal Společnost přátel USA a Iniciativu sociální obrany. Po sametové revoluci vstoupil do politiky. Byl zvolen do Komise 17. listopadu, která se zabývala zásahem policie na Národní třídě v Praze, v jejímž rámci se podílel také na vypracování tzv. lustračního zákona. Dálkově vystudoval práva a od roku 1997 se věnuje výhradně advokátní praxi, a to zejména v oblasti dodržování lidských práv a svobod.

Lubomír Müller (nar. 1954)

Jakožto přesvědčený Svědek Jehovův byl za minulého režimu kvůli své víře pronásledován a perzekvován, od vyloučení ze studia až po věznění. Změna režimu v roce 1989 mu umožnila dokončit studium práv a věnovat se profesi advokáta. Jeho specializací se stalo obhajování lidí pronásledovaných komunistickým režimem. Desítky let se trpělivě snaží napravit křivdy minulosti například v případech odpírání vojenské služby, politických vězňů i v dalších kauzách československé historie. Ve svém úsilí je také velmi úspěšný – příkladem mohou být rehabilitace pilota RAF Josefa Brykse či písničkáře Jaroslava Hutky, zastavení trestního stíhání Rudolfa Berana a Jana Srovného nebo odškodnění pro takzvané máničky za jejich věznění v 60. letech.

Jáchym Topol (nar. 1962)

I kvůli tomu, že se jeho otec, dramatik a básník Josef Topol ocitl na indexu, mohl Jáchym Topol po maturitě pracovat jen jako skladník, topič nebo uhlíř. Pohyboval se v prostředí undergroundu, psal texty pro hudební skupiny Národní třída a Psí vojáci. Na jaře 1988 založili s Petrem Placákem opoziční hnutí České děti, které zorganizovalo několik protistátních demonstrací. Za to byl Státní bezpečností opakovaně vyslýchán a šikanován. Po sametové revoluci se stal spisovatelem na volné noze. Je autorem řady děl, za která získal významná ocenění – Cenu Toma Stopparda (1988), Cenu Jaroslava Seiferta (2010) či Státní cenu za literaturu (2017). V současnosti pracuje jako dramaturg Knihovny Václava Havla. Patří k předním obhájčům lidských práv v Česku a ve východní Evropě.

Ocenění in memoriam

Lev Prchala (1892–1963)

V meziválečném období patřil k elitě československé armády. V době mnichovské krize se důrazně stavěl proti kapitulaci. V březnu 1939 velel Podkarpatské Rusi při obraně před maďarskou invazí. V květnu uprchl z okupované vlasti do Polska, kde založil první zahraniční jednotku

českého protinacistického vojenského odboje. Po napadení Polska se mu podařilo uniknout sovětskému zajetí a dostat se do Paříže. Následně se přesunul do Velké Británie. V exilu patřil mezi výrazné odpůrce politiky Edvarda Beneše, který jej také v říjnu 1940 postavil mimo vojenskou službu a znemožnil mu podílet se na vedení

odboje. Do Československa se Prchala už nikdy nevrátil. Po válce byl zbaven hodnosti armádního generála, kterou později úspěšně vysoudil u britského soudu zpět. V exilu se nadále politicky angažoval, mimo jiné spolupracoval i se sudetoněmeckými organizacemi a v roce 1958 obdržel Evropskou cenu Karla IV. Zemřel v Rakousku.

Stanislav Devátý

Lubomír Müller

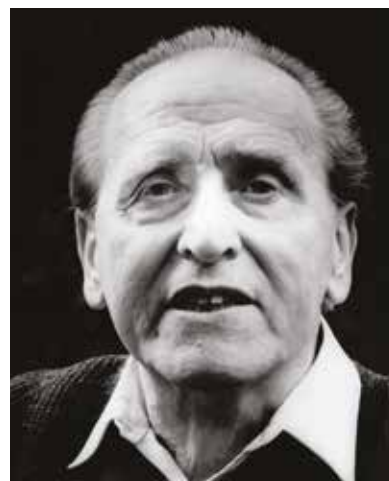
Jáchym Topol

Lev Prchala

Josef Kalvoda

Rudolf Battěk

Josef Kalvoda (1923–1999)

Po 2. světové válce vstoupil do Československé strany lidové. Jako její člen vystupoval proti plánům na kolektivizaci vesnic a nesouhlasil s prokomunistickou politikou vedení strany. Již v roce 1947 byl vyšetřován Státní bezpečností. Po převratu v únoru 1948 byl zatčen znovu a obviněn z protistátní činnosti. Než začal soud, byl propuštěn z vazby, a tak raději zvolil emigraci do USA. Tam po čase vystudoval politologii a získal americké občanství. Působil jako vysokoškolský pedagog a angažoval se i v politice. V roce 1960 vstoupil do Republikánské strany. Ve svém díle se zaměřoval zejména na zahraniční politiku Sovětského

svazu, proti níž podporoval razantní postup, tak jak jej později praktikoval prezident Ronald Reagan. Kriticky se stavěl k prezidentu Eduardu Benešovi a jeho politice. Po roce 1989 obnovil spolupráci s lidovci a svou vlast pravidelně navštěvoval, ale trvalý návrat domů už neplánoval. Zemřel v USA.

Rudolf Battěk (1924–2013)

Za pražského jara 1968 spoluzakládal Klub angažovaných nestraníků, v němž se stal místopředsedou. Po federalizaci Československa se stal poslancem České národní rady. V roce 1969 byl ale kvůli protestům proti sovětské okupaci ze srpna 1968 zbaven poslanecké immunity,

vydán k trestnímu stíhání a přišel o poslanecký mandát. Rok strávil ve vyšetřovací vazbě. Znovu byl uvězněn kvůli letákům, které distribuoval v době voleb v roce 1971, a tentokrát už byl i odsouzen na 3,5 roku. Patřil k prvním signatářům a mluvčím Charty 77, ke spoluzakladatelům VONS a Hnutí za občanskou svobodu. V roce 1980 se za činnost v disentu ocitl znovu ve vězení, kde byl až do října 1985. V roce 1989 patřil k důležitým postavám Občanského fóra a obnovené sociální demokracie. Ve federálním parlamentu setrval do voleb 1992. V letech 1991 až 2001 byl předsedou Evropského hnutí v České republice. Současně působil jako publicista a politolog.